

Institutionen för litteraturvetenskap och idéhistoria
Stockholms universitet
Fortsättningskursen i idéhistoria

Hajp och pyspunka. Klimatfrågan i djurrättsrörelsen 2006 - 2008.

Författare: Urban Zingmark
Handledare: Karin Dirke

HT 2014

Innehåll:	Sida
Inledning	2
Val av ämne	
Djurskydd och djurrätt	
Vegetarianism som samlingsbegrepp	
Mer bakgrund	
Metod	
Syfte och vetenskaplig fråga	
Källor	
Avhandling	6
FN-rapport 2006 "Livestock's Long Shadow"	
Forskningsläget, hur ska det förstås i denna kontext?	
Diskurslandskap: 10 artiklar i Stockholms Fria, sommaren 2007	
Avslutande diskussion	12
Vetenskaplig fråga. Pyspunkan som pågår.	
Källor och litteratur	14

Inledning

Val av ämne

Klimatet fick ökad uppmärksamhet under andra halvan av 1900-talet i världens media. Efter rapporten *Livestock's long shadow*¹ nådde debatten om klimatet nya höjder. Året var 2006. Av rapporten kan utläsas en rad möjliga vägar för lösning av omvärldsproblemen, växande medvetande för hälsa, omvärld, etik, djurskydd, vegetarianism.² Animalieproduktionens skadeverkningar kunde kopplas till argument för vegetarianism. Detta ledde mig vidare till att se närmare på hur klimatfrågan diskuterades i den svenska djurrättsrörelsen. Det som var nytt 2007 var att klimatförändringarna berodde på mänskliga utsläpp av koldioxid och andra växthusgaser³. Till yttermera visso framfördes att en betydande del, ca 20 % kom från animalieproduktionen. Mottagandet av rapporten kom till uttryck på ledarplats i Dagens Nyheter, Sydsvenska Dagbladet och flera andra stora tidningar. Stockholms Fria⁴ är en svensk veckotidning⁵ som gav plats för 10 debattörer med artiklar på temat "Djurrätt och miljö" som publicerades under perioden 9 juni till 17 juli 2007.

Jag kände i starten- utan att veta- att klimatfrågan hade stor potential att öka intresset för vegetarianism. Det skulle visa sig vara allt annat än självklart efter mitt studium av de 10 artiklarna:⁶

¹ Steinfeld, Henning, *Livestock's long shadow: environmental issues and options*, Food and Agriculture Organization of the United Nations, (Rome, 2006).

http://www.virtualcentre.org/en/library/key_pub/longshad/A0701E00.pdf

² Koeder, Christian, *Veganismus: für die Befreiung der Tiere*, (Ellwangen, 2014), 403.

³ Anshelm, Jonas, *Kampen om klimatet: miljöpolitiska strider i Sverige 2006-2009*, (Storå, 2012), 15.

⁴ <http://www.stockholmsfria.se/>

⁵ http://sv.wikipedia.org/wiki/Stockholms_Fria_Tidning_20141130

⁶ Stockholms Fria 2007 20141130

Mikael Mildén, *Vad gör vi med vår kunskap om köttet om miljön?*
Jens Holm, *Köttet måste bära sina egna miljökostnader.*
Erik Marcus, *Håller miljöargumenten mot köttindustrin?*
Lisa Gålmark, *Till slut upptäckte media köttet och miljön*
Toivo Jokkala, *EU backar upp djurindustrin*
Barbara Noske, *Miljön eller djuren – kan vi bry oss om båda?*
Fredrik Hedenus, *Bra miljö och bra djuromsorg hänger inte ihop.*
Lina Flyrén, *Miljörörelsen glömmet köttet.*
Mikael Mildén, *Varje ny vegetarian är en vinst.* (intervju med Caroline Berggren och Alexandra Leijonhufvud)
Per- Anders Svärd, *Veganism – tillval för miljön eller ett måste för djuren?*

Djurskydd och djurrätt

Centrala begrepp för min tolkning är djurskydd och djurrätt som definieras i en bok av professorn i juridik Gary Francione och professorn i politisk teori Robert Garner med titeln *The animal rights debate: abolition or regulation?*. Syftet med boken ges i inledningen, om vad boken handlar om och vad den inte handlar om. En av författarna argumenterar för ett närmande med djurrätt, den andre för ett närmande med djurskydd.⁷ Begreppen är centrala i debatten och för min tolkning av 10 debattartiklar som är huvudkällan för denna uppsats. Francione försvarar djurrätt och abolitionism. Han menar att abolitionism är en förutsättning för djurrätt. I grunden handlar det om rätten att inte bli behandlad som mänsklig egendom. Detta förutsätter 1) ett slut för utnyttjande av icke- mänskliga djur 2) att upphöra föda upp domesticerade icke-mänskliga djur 3) att upphöra döda icke-domesticerade djur och förstöra deras habitat. Avsikten är inte att djur ska ha samma rättigheter som människor. Han visar på andra tolkningar och missbruk av "djurrätt" som varande en missvisande etikett.⁸

För att förstå motsättningar i debatten om klimatfrågan i den svenska djurrättsrörelsen vill jag i denna inledning uppehålla mig ytterligare vid de två USA- forskarna. Francione distanserar sig mot djurskydd och djurskyddslagstiftning som i boken företräds av Garner. Garner tar spjörn mot abolitionistisk djurrätt genom att använda "djurskydd"⁹. Detta sker genom att hävda att han vill försvara allt som kan leda till skydd av djurens intressen, vare sig åtgärderna betecknas som djurskydd eller djurrätt. Här och genomgående måste läsaren skärpa sin kritiska läsning. Garner ifrågasätter, dekonstruerar Franciones definition av djurrätt, något som kan leda till förvirring för läsaren av boken. En övergripande fråga för dem båda är: Är djurskydd kontraproduktivt på grund av att det blir med accepterat att utnyttja djur? De kommer fram till motsatta svar. Garner är i ett retoriskt underläge eftersom han i så stor utsträckning intar försvarsposition. Ett exempel är Garners tes och försvar av "*incremental abolitionism*"¹⁰. Garner kritiserar strategier hos djurrättsförespråkarna. Ett fall är avskaffandet av burar för värphöns som inte leder till förbättringar för alla värphöns. Francione pekar på att ett avskaffande skapar intryck av att det är godtagbart att äta ägg om de produceras "humant". Här finns

⁷ Francione, Gary L. & Garner, Robert, *The animal rights debate: abolition or regulation?* (New York, 2010), ix-xii.

⁸ Ibid., 1-2.

⁹ Ibid., 103-104.

¹⁰ Ibid., 135-141.

motstående uppfattningar om hur fler veganer uppkommer, genom generella eller selektiva kampanjer. Diskussionen går också in på praktik om genomförande av förändringar och kopplingar mellan djurrätt/djurskydd till klimat och vegetarianism. Som kommer att framgå i det följande med 10 debattartiklar är djurrätt och djurskydd parametrar i beslut om policy gällande vegetarianism och klimatfrågan i djurrättsrörelsen. Uttryckt på annat sätt: 1) Väljer man djurrätt, då är vegetarianism redan en självklar del, och klimatfrågan måste väljas bort för att klara av jobbet att driva de djuretiska frågorna. 2) Väljer man djurskydd, är inte vegetarianism en nödvändighet men väl en möjlighet. Klimatfrågan kan vara en möjlighet och del i policy. Diskussionen mellan Francione och Garner kan ses som en direkt parallell till diskussionen i Sverige.

Till djurrättsrörelsen hänförs medlemsorganisationen Djurens Rätt, Djurrättsalliansen och en räckna nätverk. Djurens Rätt har ca 35 000 medlemmar. Namnet associerar till djurrätt men avser också djurskydd, vilket skapar begreppsförvirring. Medlemmarna i Djurens Rätt omfattar ett brett spektrum av värderingar från strikt djurrätt, till djurskydd, till omsorg för vissa djurslag och en okänd andel allätare och karnivor. Antalsmässigt utgör hästintresserade en stor del av medlemskåren, kanske så mycket som 50 procent.¹¹ Det är därför viktigt att minnas att "djurrättsrörelsen" är en diffus beteckning eftersom den täcker både djurrätts- och djurskyddsforespråkare. Det kan diskuteras om hästintresset ska ses som ett särintresse i Djurens Rätt. Jag väljer att inkludera även särintressen i paraplybenämningen "djurrättsrörelsen". När behovet finns att specifikt tala om djurrätt och djurskydd, finns termerna djurrättsforespråkare och djurskyddsforespråkare att tillgå.

Djurrättsalliansen är ett nätverk av aktivister, sålunda ej en förening med medlemmar. Arbetsområden är köttindustrin, pälsindustrin, djurförsök, djur som underhållning. Presumtionen är att alla är djurrättsforespråkare med stöd av den information som finns på hemsidan.¹²

SMMI- svensk mat- och miljöinformation¹³ är en förening som bedriver ett brett informationsarbete baserad på rapporter från en rad institutioner, bl a FN, FAO, IPCC. Klimatfrågan har spelat stor roll. Kampanjer som Köttfri måndag, Köttskatt.nu har bedrivits fr.o.m. 2008. Styrelsens medlemmar består av djurrättsforespråkare¹⁴. Med sitt program som framgår av webbsidan vänder man sig till alla. Logotype Djurens Rätt finns på ett enda ställe på sidan, vilket kan ses som ett tecken på samarbete, men som inte redovisas eller uttalas på annat sätt.

I det följande intar Djurens Rätt en viktig plats i diskursanalysen av 10 debattartiklar. SMMI kan också tillskrivas en roll som förvaltare av idédebatten i Stockholms Fria till fromma för djurrättsrörelsen i vid bemärkelse. På sidan fanns redan från start hösten 2008 relevanta internationella och svenska rapporter om miljö, klimatfrågan och ekologiska fotavtryck. Presentation av mat kom in sent, efter att först ha avstått att informera om matlagning och råvaror. Där fanns en principiell svårighet välja råvaror, eftersom råvarorna riskerar att signalera position inom den breda vegetariska och

¹¹ muntlig uppgift från Jonas Norberg, valberedningen Djurens Rätt, vid riksmöte 2013.

¹² <http://djurrattsalliansen.se/20141117>

¹³ <http://smmi.nu/20141117>

¹⁴ Zingmark, Urban, "Vegansk matkultur och kulturgränser. Radikala veganer i Stockholm." C-uppsats SU, Stockholm, 2004. Där bl a ordföranden Per- Anders Jande är informant.

ideologiska skalan på ett sätt som kan vara begränsande.

Vegetarianism som samlingsbegrepp

Ju närmare en person upplever sig stå abolitionism och veganism desto mer främmande och otydligt kan ordet vegetarianism¹⁵ upplevas som en del i sin självbild/ identitet. För uppsatsens syfte och vetenskapliga fråga är det praktiskt att ha ett samlingsbegrepp vid sidan av mer specifika ismer eller identiteter. Jag har valt vegetarianism som begrepp. För uppsatsens syfte att studera kopplingen mellan klimatfrågan och vegetarianism i diskursanalys var det inledningsvis tillräckligt att använda ett samlingsbegrepp som vegetarianism.

Mer bakgrund

I en bok 2012 av Jonas Anshelm¹⁶, professor vid Tema Teknik och social förändring, Linköpings universitet presenterades klimatfrågan i svensk debatt. Här ska klimatfrågan studeras i en kontext med FN:s klimatpanel, *Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC)* och deras fjärde klimatrapport den 2 februari 2007. Klimatfrågan som en del av det politiska samtalet har en förhistoria från och med slutet av 1960-talet.¹⁷ Idéer och praktiker med relevans för djurrätt har en förhistoria i Sverige från 1882, främst genom medlemsorganisationen Djurens Rätt¹⁸ men även genom andra föreningar och nätverk särskilt från och med 1970-talet i och med idéerna om speciesism som introducerades av psykologen Richard D Ryder och populariserades av filosofen Peter Singer. Idéer och praktiker med relevans för vegetarianism har anor från 1903 med bildandet av Svenska Vegetariska föreningen. Jag använder ordet "förhistoria" i Sverige. Men vill man fördjupa sig finns en förförhistoria ända till antiken, och längre ändå. David Larsson Heidenblad har i sin doktorsavhandling *Vårt eget fel* diskuterat moralisk kausalitet med nedslag i 00-talets klimatlarm, den förmoderna religiösa föreställningsvärlden, första världskrigets utbrott och efterkrigstidens kärnvapenhot för att möjliggöra perspektiv på vår tids stora frågor.¹⁹ Föreliggande uppsats har en annan ingång nämligen att i nutid studera hur klimatfrågan diskuterats i den svenska djurrättsrörelsen och den konstituering av förändring som kan utläsas genom diskursanalys.

Metod

Diskursanalys framställs av Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips som "konstituerandet av världen". Varje författare, forskare eller debattör kan tänkas delta i konstituerandet enligt Laclau & Mouffes diskursteori.²⁰ Denna uppsats handlar om debatt som bidrar till konstituerandet av djurrättsrörelsen. Mitt förhållningssätt till syfte och vetenskaplig fråga motiverar valet av metod. "Konstituerandet av världen" kan kännas högstämt men eftersom jag vill förstå debattörerna och samtidigt försöka höja min förmåga att tolka finner jag stöd, som här: "Överordnat kräver den teoretiska konsistensen att man i en konkret diskursanalys överväger och söker redogöra för hur man står i förhållande till de diskurser man undersöker, och vilka konsekvenser som ens

¹⁵ Per- Anders Svärd laborerar i mailsvar 2014-11-11 med skrivsättet veg(etari)aner.

¹⁶ Anshelm, Jonas, *Kampen om klimatet: miljöpolitiska strider i Sverige 2006-2009*, (Storå, 2012).

¹⁷ Ibid., 11.

¹⁸ Djurens Rätt bildades 7 oktober 1882 som Nordiska samfundet till bekämpande af det vetenskapliga djurplågeriet (senare Nordiska Samfundet Mot Plågsamma Djurförsök) och omfattade då även Norge och Danmark. http://sv.wikipedia.org/wiki/Djurens_R%C3%A4tt 20141117

¹⁹ Larsson Heidenblad, David, *Vårt eget fel: moralisk kausalitet som tankefigur från 00-talets klimatlarm till förmoderna syndastraffsföreställningar*, Diss. Lund: Lunds universitet, 2012, (Höör, 2012), pärm baksida.

²⁰ Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise, *Diskursanalys som teori och metod*, (Lund, 2000), 25.

eget bidrag till den diskursiva produktionen av vår omvärld kan få.”²¹

Min diskursanalys kan också visa på att arbetsfördelning kan ersätta konkurrens mellan Djurens Rätt, Djurrättsalliansen, en räckna nätverk, liksom informationsorganet SMMI.

Syfte och vetenskaplig fråga

Jag avser att studera de tio artiklarna för att analysera hur tongivande debattörer förhåller sig till frågan om den vegetariska dietens förhållande till klimatfrågan.

Källor

Lisa Gålmarks artikel i Stockholms Fria²² tilldrog sig min uppmärksamhet. Stockholms Fria publicerade 10 bidrag. Ett av dessa var från Per- Anders Svärd, tidigare ordförande i Djurens Rätt som ifrågasatte den uppmärksamhet som vidlått klimatfrågan, under rubriken ”Veganism- tillval för miljön eller ett måste för djuren?”²³ FN:s rapport *Livestock's Long Shadow 2006*²⁴ är omfattande och spridd globalt. I Sverige dröjde det innan den fick genomslag, vilket Gålmark avslöjade och därmed satte stenen i rullning. Hon har även låtit publicera en samlingsvolym²⁵ med egna texter i urval. Anselm har skrivit en bok om klimatdebatten.²⁶ Den är tydligt avgränsad till klimat men kopplar till den andra diskursen i denna uppsats, den om vegetarianism, genom FN- rapporterna och utsagorna om animalieproduktion och klimatgaser. För idéhistoriskt och filosofiskt tänkande är Gary Francione, här tillsammans med Robert Garner av betydelse här och i allmänhet. De har producerat en diskussion i en bok på 274 sidor där Francione representerar idén om abolitionism- djurrätt och Garner idén om djurskyddslagstiftning – djurskydd.²⁷ Christian Koeder har gjort ett omfattande verk på 663 sidor om veganism och djurens frigörelse. Även klimatfrågan behandlas. En källförteckning på över tusen poster ingår. Boken har många vetenskapliga perspektiv, genomarbetade med så kallad tysk grundlighet²⁸. Dessutom finns källor på internet om processer i djurrättsrörelsen, här Djurens Rätt och SMMI som kan visa på kopplingar och förskjutningar mellan och för klimatfrågan och vegetarianismen. Med denna uppsättning källor bör det vara möjligt att uppnå syftet för denna uppsats och att besvara den vetenskapliga frågan. Det kan framhållas att jag under en 10-årsperiod träffat, samtalat med eller observerat flera personer som nämns här.

Avhandling

Gålmarks debattartikel i Stockholms Fria den 29 juni 2007 utgör en del i debatten inom djurrättsrörelsen på till stor del nya grundvalar. Hon beskriver hur media upptäckte

²¹Ibid., 29.

²² Lisa Gålmark, ”Till slut upptäckte media köttet och miljön”, Stockholms Fria, 2007-06-29 http://www.stockholmsfria.se/artikel/19619_20141117

²³ Per- Anders Svärd, ”Veganism – tillval för miljön eller ett måste för djuren?”, 2007-07-14 <http://peranderssvard.se/wp/2007/07/14/veganism-tillval-for-miljon-eller-ett-maste-for-djuren/20141117>

²⁴ Steinfeld, Henning, *Livestock's long shadow: environmental issues and options*, Food and Agriculture Organization of the United Nations, (Rome, 2006).

²⁵ Gålmark, Lisa, *När kultur blir natur: texter i urval 1989-2013*, (Stockholm, 2013). se ”Kossor och klimat” och ”Klimatet, kåket och politiken”.

²⁶ Anshelm, Jonas, *Kampen om klimatet: miljöpolitiska strider i Sverige 2006-2009*, (Storå, 2012).

²⁷ Francione, Gary L. & Garner, Robert, *The animal rights debate: abolition or regulation?*, (New York, 2010).

²⁸ Koeder, Christian, *Veganismus: für die Befreiung der Tiere*, (Ellwangen, 2014).

kopplingen mellan "köttet och miljön". En kedja av händelser startar med valåret 2006 och partiledarutfrågning i landets största tevekanal.²⁹ Hon hade redan tidigare artiklar på temat köttet och miljön i Göteborgsposten 2006-10-13 och Arbetaren 2007-02-05.³⁰

FN-rapport 2006 "Livestock's Long Shadow- environmental issues and options"

Rapporten har fått spridning i hela FN- systemet och världen. I sammanfattningen³¹ förklaras global betydelse och effekter av sektorn för animalieproduktion, först med att den utgör 40 % av BNP i världen. Vidare sägs att sektorn förvandlas i en komplex process, tekniskt och geografiskt med intensifiering och industrialisering, där fjäderfä och gris ökar sin andel. Marken förstörs i ökande grad. Den i särklass mest uppmärksammade frågan är den om klimatet. Här finns en avgörande uppfattning om att klimatgaser är skadliga och orsakade av mänsklig aktivitet. Animalieproduktionen orsakar 18 % av klimatgaserna omräknade till CO₂- ekvivalenter.

Forskningsläget, hur ska det förstås i denna kontext?

Forskningsläget utgörs av rapporter som *Livestock's Long Shadow* och en flod rapporter med enormt intresse som *Climate Change* har gett upphov till. I sammanhanget uppstod misstankar om fusk i forskning-*Climate Gate*. Även i Sverige har det skapat debatt på bloggar och många debattböcker. Positivistiskt paradig, dvs kvantifieringar har dominerat men även miljöetik³² och har ingått. Gålmark tog strid för miljöfilosofin med en krönika "Etik är ett vetenskapligt ämne".³³ Koeder visade på att *Livestock's Long Shadow* pekade mot övergång från nötproduktion till enkelmagade djur som gris, fågel, kanin och därmed mer lidande för djuren pga ökat antal djur.³⁴

Diskurslandskap: 10 artiklar i Stockholms Fria, sommaren 2007

Michael Mildén, doktor i växtekologi, gästredaktör, öppnade debatten i tidningen och "Argumentserien Djurrätt och miljö". Han hänvisar inte till andra media eller debattörer, utan skriver allmänt:

När diskussionen om köttproduktionens effekter på miljön äntligen fick utrymme i media var det en barriär som revs ner. Att kritisera det heliga köttätandet är en känslig sak och tidigare har det liksom inte spelat någon roll hur många rapporter vi på djurrättskanten kunnat hitta om miljö och kött.³⁵

Mildén visar på bredden i debatten, utöver miljöfrågorna, med frågan om att leva vegetariskt och ställningstagande för djurrättsrörelsen. Han pekar på att ju fler som blir medvetna om köttets miljöeffekter, desto fler kommer att fundera på att leva

²⁹ Ibid.

³⁰ "Hej Urban, på min hemsida finns en lista över var artiklarna publicerats.

Artikeln du tänker på var publicerad i Arbetaren som ges ut veckovis (därav olika datum, mitt datum är när tidningen kom ut, länkens datum syftar på veckans slutdatum): <http://arbetaren.se/artiklar/klimatet-kaket-och-politiken/> Tidigare, 2006, fanns denna artikel i Göteborgs-Posten, de döpte om den, men den hette egentligen Kossor och klimat: <http://www.gp.se/nyheter/debatt/1.122072-vara-matvanor-bidrar-till-vaxthuseffekten?m=print> Återkommer med svar på dina frågor. Allt gott! /L"

³¹ Steinfeld, Henning, *Livestock's long shadow: environmental issues and options*, Food and Agriculture Organization of the United Nations, (Rome, 2006), xx- xxiv.

³² Salwén, Håkan, *Miljöetik: en introduktion*, (Stockholm, 2013), 12-16.

³³ Gålmark, Lisa, *När kultur blir natur: texter i urval 1989-2013*, (Stockholm, 2013), 27.

³⁴ Koeder, Christian, *Veganismus: für die Befreiung der Tiere*, (Ellwangen, 2014), 403.

³⁵ Mikael Mildén, "Vad gör vi med vår kunskap om köttet om miljön?", Stockholms Fria, 2007-06-09 <http://www.stockholmsfria.se/artikel/19532>

vegetariskt. Bör djurrättsrörelsen använda miljöargumenten som kommit fram? Vilka konsekvenser får det för rörelsens framtid? Mildén har svarat på frågor om den redaktionella planeringen av artikelserien.³⁶

Jens Holm, då EU-parlamentariker (v), fick samtidigt med Mildén sin debattartikel införd, med ett EU- perspektiv och med krav på den svenska regeringen:

Att äta kött kostar mycket för miljön och lite för plånboken. Dagens köttkonsumtion leder till klimatförändringar, skövling av regnskog och överutnyttjande av världens vatten. För att hejda den skenande köttkonsumtionen skulle vi behöva införa en miljöavgift på vegetabilier som används till djuruppfödning. Enligt en ny FN-rapport är boskapssektorn en av världens största miljöbovar. Den står bakom hela 18 procent av de globala klimatpåverkande utsläppen.³⁷

Holm tar upp flera centrala frågor i rapporten. Han har lämnat sin position som strikt vegan, vilket han tillkännagivit till väljare och allmänhet. Han definierar sig som vegetarian i ett politiskt uttalande med hänvisning till den egna familjesituationen.³⁸ Att fortsatt definiera sig som vegan skulle dessutom sannolikt minska väljarunderlaget för honom och partiet. Hans roll som EU- parlamentariker kom i hög grad att handla om just djurskyddsfrågor inom livsmedels- och jordbruksområdet som är ett enormt stort och betydelsefullt politikområde nationellt, inom EU och globalt. Han ansvarar också för energiområdet. Holm är därmed den person i debattserien som är mest knuten till den politiska dimensionen i uppsatsens tema. Han förordar vegetarianism och driver sin linje som politiker. Det kan antas att han efter 2008 när han presenterade sig som vegetarian inte kunde räkna med samma stöd från både djurskyddsförespråkare och djurrättsförespråkare. Det har dock visat sig att han efter sin tid som EU-parlamentariker deltagit i offentliga framträdanden med både Djurrättsalliansen och Djurens Rätt, dvs både djurrättsförespråkare och djurskyddsförespråkare.³⁹

Fredrik Hedenus, forskare inom energi och miljö, fick även han skriva samtidigt:

³⁶ * Initiativet - Artiklarna från 2007 är en del av dåvarande Stockholms fria tidnings avdelning Argument. Tanken bakom den avdelningen var att ge plats åt texter som inte i första hand var debatterande, men inte heller redaktionella och därmed försökte vara hyfsat objektiva. Det skulle vara fördjupande argumenterande texter kring olika teman, samlade i artikelserier. Det fanns en redaktör för själva argumentserien, som gjorde upp planer för vilka teman som kunde vara aktuella. Sedan kontaktade den redaktören i sin tur en gästredaktör, som hade kunskaper i ett ämne och som kunde vara intresserad av att sy ihop en artikelserie. Alltså blev jag kontaktad. Jag var utbildad biolog, som sedan en tid skrev ganska mycket ideellt för tidningen Djurens rätt (Förbundet Djurens rätts medlemstidning) och var engagerad djurrättare och vegan. Jag blev gästredaktören.

* Andra saker - Man kan säga att det här uppdraget kom som en skänk från ovan för mig. Jag hade redan på 90-talet bråkat lite med Naturskyddsföreningen eftersom de inte alls brydde sig om de uppenbara miljökonsekvenserna av köttindustrins produktion. Men samtidigt reagerade jag över hur djurrättsrörelsen använde miljöargument utan att alltid vara så insatta i frågorna. Den diskussionen tycker jag att vi lyckades spegla väl. Det dröjde inte länge efter vår artikelserie innan miljörörelsen blev mer radikal i frågan och vågade ta mer tydlig ställning, men det intressanta i det här fallet är väl att de inte var ledande, utan snarare följde FN:s rapporter. Det är ett tydligt tecken på att frågan om kött är väldigt känslig. Jag vet inte om vi påverkade organisationerna något, men jag vet att det var några rätt känsliga samtal när vi ringde till dem och frågade dem vad de egentligen gör, så kanske var vi en liten del i utvecklingen.

³⁷ Jens Holm, "Köttet måste bära sina egna miljökostnader", Stockholms Fria, 2007-06-09

<http://www.stockholmsfria.se/artikel/19530>

³⁸ <http://jensholm.se/2008/01/02/veg-veggo/20141117>

³⁹ <https://sv-se.facebook.com/Djurrattsalliansen/posts/128788910501484> 20141206

<http://www.djurensratt.se/om-djurens-ratt/nyheter/inspirerande-rikskonferens-20141206>

Med rötter i djurrättsrörelsen under sent 1990-tal och därefter med akademiska studier i miljövetenskap har jag ofta fått tillfälle att reflektera över kopplingen mellan djurrätt och miljö. Klart är att både djurrättsrörelsen och miljörörelsen har ett intresse för djur, fast på olika sätt. Djurrättsrörelsen ser djur som individer med ett värde i sig, medan miljörörelsen snarare betraktar djur som värdefulla som arter eller som en del av ekologin. Djurrättsrörelsen kritiserar mänskligt utnyttjande av djur som det inom köttindustrin. Miljörörelsen upprörs snarare av djurarter som utrotas.⁴⁰

Hedenus debattartikel komplicerar bilden genom att visa på att miljöeffekterna skiljer sig mellan olika typer av kött. Även produktionen av vegetabilier ger upphov till klimatgaser. Ny förståelse för informationsansvariga krävs som står i relation till klimatfrågans komplexitet. Graden av komplexitet är en avgörande faktor för besvarande av uppsatsens vetenskapliga fråga. Det krävs tio gånger mer mark för nötkött än bönor, och nötkött orsakar tjugo gånger högre utsläpp av klimatgaser. Kyckling- och griskött kräver tre gånger mer mark än bönor. Då kan optimala val ge överraskande resultat i fördelningen av olika köttslag och olika vegetabilier.

Eric Marcus, författare, går in på djuren som proteinfabriker, vattenförbrukning, vattenföroreningar:

Det är alltså ett faktum att vegankosten är mer resurssnål än blandkosten. Men det är vilseledande att använda sig av nötköttsproduktionens dåliga proteinkvot för att hävda att gris- och kycklingproduktionen är lika ineffektiv. Förutom i fallet med nötkött, räcker inte resursslöseriet vid animalieproduktion som övertygande argument för vegetarianismen. Det är möjligt att det kräver mer resurser för att producera kött än spannmål, men det gäller ju också för frukt och grönsaker. Trots det får man aldrig höra vegetarianer argumentera för att vi ska avstå från äpplen och morötter av miljöskäl.⁴¹

Marcus sätter fingret på sanningar som kan upplevas som nedslående för vegetarianismen. Han ser bara nötköttet bland köttslagen som entydigt resursslöseri och pekar också på att frukt kan vara slöseri av miljöskäl.⁴²

Lisa Gålmark, historiker, om media som med fördröjning upptäckte köttet och miljön:

Det är augusti, det är valår, en månad kvar och det ringer på telefonen. Partiledarutfrågning i landets största tevekanal - kan jag komma och ställa en fråga? Absolut, en fråga, låt se nu, vilken skulle det vara? Nakna jordar brer ut sig kring brunnarna på grässlätterna i Botswana. Ljungen slokar i Hollands sydliga naturreservat. Skogarna i Costa Rica, med sällsynt djur- och växtliv, står i brand. Grundvattennivån sjunker i USA. Dessa miljöstörningar har en och samma orsak: den globala djurhållningen. Om vi räknar slarvigt är det här femte gången jag skriver ned ovanstående rader som citat i artiklar och böcker. Ändå studsar jag som om det var första gången. Tusan, kan det verkligen vara så illa? Överdrev de inte lite, Alan T. Durning och Holly B. Brough i sin 'Kött åt de rika gör jorden fattigare' från 1992? Kanske reagerade redaktionen på den största djurrättstidningen likadant, när de samma år tvekade, och sedan tackade nej till att publicera en artikel utifrån Durning och Brough anpassad till svenska förhållanden. Ämnet uppgavs vara för känsligt för tidningens läsare. Och var det hela inte lite överdrivet?

.....Efter valet, i oktober (13/10), bröt Göteborgs-Posten mot normen, vågade språnget och publicerade den första debattartikeln om klimatet och djurhållningen. Ändå tog det tre månader för den

⁴⁰ Fredrik Hedenus, "Bra miljö och bra djuromsorg hänger inte ihop", Stockholms Fria, 2007-06-09 <http://www.stockholmsfria.se/artikel/19531>

⁴¹ Erik Marcus, "Håller miljöargumenten mot köttindustrin?", Stockholms Fria, 2007-06-17 <http://www.stockholmsfria.se/artikel/19577>

⁴² Ibid.

fyrhundrasidiga FN-rapporten Livestock"s Long Shadow att ta sig in i medierna med rönen om den globala djurhållningen som en av de största orsakerna till världens miljöförstöring, samtidigt upphov till mer växthusgaser än hela världens transportsektor inklusive flyget och bilismen. Tidningen Arbetaren höjde ensamt taket och gav ämnet ett helt uppslag (5/2). Därpå följde Svenska Dagbladet, DN och Vetenskapsmagasinet liksom en hopar mindre tidningar som också de till helt nyss ignorerat frågan.⁴³

Gålmark hänför allsköns miljöproblem till den globala djurhållningen. Hon hävdar att frågan tystats ned. Hon är vegan och djurrättsförespråkare och har hävdat passivitet hos såväl politiker som media. Regeringen, riksdagen och media, sett som tre sektorer av statsmakten handlade inte som borde ske genom att politisera och rapportera om klimatgasernas betydelse. Den 26 januari 2007 kom hennes essä: "Klimatet, käket och politiken" där grunderna tidigare hade publicerats i Göteborgs-Posten och Arbetaren.⁴⁴

Toivo Jokkala, dåvarande chefredaktör på tidningen Djurens Rätt ger sig på en erkänt svår EU- problematik, subventionerna till animalieindustrin:

Mot bakgrund av hur djurindustrin hotar planeten och hur politiken hittills duckat i frågan måste vi börja arbeta för en annan sorts politik. Istället för att subventionera produktion av, och efterfrågan på, djurprodukter, måste det göras relativt sett mer lönsamt att konsumera längre ned i näringskedjan - det vill säga att konsumera mer vegetariskt - och relativt olönsammare att konsumera högre upp. Mer växter som mat åt människor, och färre djur.⁴⁵

Jokkala har ett perspektiv som ser vegetarisk konsumtion som övergripande lösning. Det står i kontrast till exempelvis Marcus som i princip kan acceptera kritiken mot nötkött, men är obenägen att se problemen enbart i termer kött- vegetabilier.

Barbara Noske, kulturanthropolog och filosof söker skillnader och gemensamma nämnare hos djurrättsrörelsen och djupekologin.⁴⁶ Noske för in idéer från djupekologi och betydelsen av vilda djur. I Sverige är älgjakt något som inte kan förbigås. Eftersom djurrättsförespråkare är motståndare till all jakt, finns här konfliktområde som berör kopplingen mellan klimatfrågan och vegetarianism. Kopplingar finns men konflikterna förblir olösta. Kategorin vegetarianer som äter viltkött existerar, men om det talas sällan. Noske bidrar till förståelse med ökad komplexitet generellt för djurrättsrörelsen. Jag menar att det höjer den intellektuella nivån, något som kan höja kravnivån även för diskussionen om klimatfrågan i djurrättsrörelsen. Det handlar om att problembeskrivningen "kött och miljö" ska kunna ifrågasättas som alltför snäv.

Lina Flyrén, djurrättsaktivist och veterinär, gjorde en telefonenkät med företrädare för Naturskyddsföreningen, Miljöpartiet, Grön Ungdom, Miljöförbundet Jordens Vänner, Greenpeace.⁴⁷ Redaktören sammanfattade resultaten och ställde frågan om miljö- rörelsen bör driva kampanjer för att konsumenter ska bli vegetarianer. Flyréns under-

⁴³ Lisa Gålmark, "Till slut upptäckte media köttet och miljön", Stockholms Fria, 2007-06-29
<http://www.stockholmsfria.se/artikel/19619>

⁴⁴ Gålmark, Lisa, *När kultur blir natur: texter i urval 1989-2013*, Dela, Stockholm, 2013, 170-176.

⁴⁵ Toivo Jokkala, "EU backar upp djurindustrin", Stockholms Fria, 2007-06-29
<http://www.stockholmsfria.se/artikel/19620>

⁴⁶ Barbara Noske, "Miljön eller djuren - kan vi bry oss om båda?", Stockholms Fria, 2007-07-03
<http://www.stockholmsfria.se/artikel/19624>

⁴⁷ Lina Flyrén, "Miljö- rörelsen glömmet köttet", Stockholms Fria, 2007-07-06
<http://www.stockholmsfria.se/artikel/19649>

sökning på svenska miljöorganisationer visade ingen entusiasm för radikal förändring av våra matvanor.⁴⁸ Vid närmare betraktande kan det finnas policymässiga motiv i miljörelsen, men det är en annan diskussion som dessutom kräver belägg.

Redaktören diskuterade strategier med Caroline Berggren som upphovsman till klimathotet.net och Alexandra Leijonhufvud som nybliven ordförande för Djurens Rätt. Debatten om "kött och miljö" har nått en hajp men som ändå är obestämbar. En avgörande fråga har ställts om animalieindustrins miljöeffekter kan leda till att människor går över till vegetarisk kost och om detta är något djurrättsrörelsen bör utnyttja. Berggren gav argument för klimathotet.net. Leijonhufvud framförde argument för och emot att ta upp köttfrågan i djurrättsarbetet.⁴⁹ Det är värt att tänka på att ordföranden i Djurens Rätt vid intervjun hade årsmötet 2007 i färskt minne. Där kom olika åsiktsriktningar fram mellan djurrättsförespråkare och djurskyddsförespråkare, som kan liknas vid fraktionsstrider. Striderna är inte bilagda trots föreningsdemokratiska beslut utan fortsätter.⁵⁰ I tolkningen av ordförandens svar är det rimligt att anta att hon vill värna medlemmarnas intressen och olika åsikter. Det är knappast tänkbart att en ordförande ska föregripa den demokratiska processen. "Parties are like snakes, of which it is the tail that moves the head", är ett tankvärt citat från England och formeringen av demokrati.⁵¹

I intervjun med den nyvalda ordföranden Leijonhufvud i Stockholm Fria frågades: "Vad tycker du om att använda miljöfrågor i djurrättsarbetet?". Hon gav uttryck för att vilja arbeta med en avvägning mellan miljöfrågan-klimatet och djurrätten. Hon såg miljöfrågan-klimatet som en möjlighet att nå fler människor som ett första steg som kunde leda vidare till etiskt tänkande och djurrätt. Samtidigt såg hon risken att industrin skulle kunna föra fram kyckling med hög foderomvandling och låga produktionskostnader som ett bra miljöalternativ. Det skulle ge ännu mer lidande för djuren. Hon bekräftar giltigheten att kött är en större miljöbov än transportnäringen. Hon går vidare med att peka på konsumentens svårigheter att finna bra alternativ till kött.

Per- Anders Svärd publicerade dagen därpå den 14 juli 2007 på sin blogg⁵² en artikel och i en något förkortad version även i Stockholms Fria⁵³. Redaktören skriver:

"Ökad medvetenhet om köttproduktionens miljöpåverkan kan troligen leda till minskat köttätande i framtiden. Men innebär detta automatiskt mindre djurförtryck? Per-Anders Svärd, tidigare ordförande Djurens rätt, ifrågasätter djurrättsrörelsens fascination vid miljöargumentationen och förespråkar en abolitionistisk veganism som rörelsens viktigaste mål och medel."⁵⁴

Uttrycket "abolitionistisk veganism" kan ses som veganism där avskaffandet av djurens lidande är det primära och icke förhandlingsbart. För närmare studium av Svärds

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Mikael Mildén, "Varje ny vegetarian är en vinst", (intervju med Caroline Berggren och Alexandra Leijonhufvud), Stockholms Fria, 2007-07-13 <http://www.stockholmsfria.se/artikel/19675>

⁵⁰ Striden om redaktörskapet i medlemstidningen är ett exempel. Se protokoll Djurens Rätt 2007-2010.

⁵¹ William Gifford et al., *The Quarterly Review*, Volym 68 (Elektr. resurs 2014), [1841], 240.

⁵² Per- Anders Svärd, "Veganism – tillval för miljön eller ett måste för djuren?", 2007-07-14 <http://peranderssvard.se/wp/2007/07/14/veganism-tillval-for-miljon-eller-ett-maste-for-djuren/>

⁵³ Per- Anders Svärd, "Miljöargumenten räcker inte", Stockholms Fria, 2007-07-17 <http://www.stockholmsfria.se/artikel/19674>

⁵⁴ Per- Anders Svärd, "Veganism – tillval för miljön eller ett måste för djuren?", 2007-07-14 <http://peranderssvard.se/wp/2007/07/14/veganism-tillval-for-miljon-eller-ett-maste-for-djuren/>

position hänvisas till hans hemsida. Svärd har tillgång till 9 artiklar och redovisar sin position i den 10e. Han har således ingående kännedom om hur klimatfrågan har diskuterats i djurrättsrörelsen med bl a följande aspekter: 1) Kopplingen mellan vegetarianism, här veganism och klimatfrågan 2) Debattens påverkan på aktörer som Djurens Rätt 3) Miljön, som i senare debatt kom att kallas ekologiska fotavtryck. Hans position kan avläsas genom att se vilka av debattörerna han väljer att nämna vid namn i sin artikel som Gålmark och Hedenus. Flera personer, grupperingar, föreningar, nätverk kan göra anspråk på att leda debatten. Svärd får möjlighet att utnyttja läget som varande sist i denna följd av debattartiklar.

Avslutande diskussion

Läsning av källorna, 10 debattartiklar 2007 visar på många positioner:

- etisk veganism, baserad på djurrätt och feminism (Gålmark)
- etisk veganism, baserad på abolitionism och djurrätt (Svärd)
- etisk veganism, baserad på djurrätt (Mildén)
- etisk veganism baserad på djurrätt och aktivism (Flyrén)
- etisk veganism baserad på *incremental abolitionism* och djurrätt (Jokkala)
- etisk vegetarianism, baserad på djurskyddslagstiftning och djurskydd (Holm)
- etisk vegetarianism, baserad på djurskyddslagstiftning och djurskydd (Leijonhufvud)
- miljö- och djuretiska positioner (Marcus, Hedenus, Noske)

Debatten med de medverkande visar på gränsmarkeringar i diskursen som en pågående process. Vidare syns spår av en pågående process med vetenskapliga ambitioner och verksamhet. Alla är akademiker, några är disputerade forskare. Kopplingen till feminism är framträdande i media och litteratur⁵⁵ men utreds inte här. Här kan många motiv saknas som hälsa, religion m. fl. Indelningen är grov. Syftet är att visa att det finns många positioner. Under perioden har också positioner förändrats, som för Holm. Debatt konstituerar positionsförändringar i djurrättsrörelsen. Positionsförändringar konstituerar debatt. Listan med ovanstående personer kan ses som en matris med många möjliga kombinationer i debatter. Det ser ut som att klimatfrågans möjligheter från och med 2008 att skapa debatt om den vegetariska dieten är en av många fortsättningar och konstitueringar. Var det hela en stor hajp om klimatfrågans betydelse för vegetarianismen som fick pyspunka? Eller många små hajper om varierande positioner? I oktober 2008 bildades SMMI- svensk mat- och miljöinformation som kom att fånga upp klimatfrågan med aktivt informationsarbete. Nyckelpersoner var djurrättsförespråkare som inte ville kompromissa med djurskyddsförespråkare. Tillkomsten av detta organ i djurrättsrörelsen för kampanjer och aktiviteter kan ses som arbetsfördelning. SMMI fick stå för arbetet med miljöfrågan- klimatet.

Svar vetenskaplig fråga. Pyspunkan pågår.

För att bedöma utveckling av sympatier för vegetarianism från 2006 och framåt behövs mer kvantitativ och kvalitativ information. Det skulle vara möjligt genom kontinuerliga opinionsundersökningar och djupintervjuer men inget organ i djurrättsrörelsen har hittills genomfört sådana undersökningar. Av min diskursanalys framgår svar på den vetenskapliga frågan hur klimatfrågan har diskuterats i djurrättsrörelsen. Två organ har varit särskilt synliga: Djurens Rätt respektive Svensk mat- och miljöinformation SMMI.

⁵⁵ Gålmark, Lisa, *Skönheter och odjur: en feministisk kritik av djur-människa-relationen*, (Göteborg, 2005). Adams, Carol J., *The sexual politics of meat: a feminist-vegetarian critical theory*, 20th anniversary ed., (New York, 2010)

En tidigare ordförande i Djurens Rätt har haft en central roll i debatten. Andra debattörer som kunde förväntas prioritera klimatfrågan har varit mer eller mindre osynliga. Efter 2007 är det tänkbart att det skett förskjutningar individuellt och mellan dessa aktörer. Personerna kan ha ändrat uppfattning. Om det gäller tongivande personer eller förtroendevalda i framskjuten ställning får det återverkningar. Förskjutning genom planering och konsensus kan ha arbetsfördelning som motiv.

Debattörerna i Stockholms Fria ifrågasätter inte klimatförändringar och antropocentrism, dvs föreställningen att klimatförändringar är orsakade av människan. Debattörerna väljer delvis olika förutsättningar för sin diskussion om klimatfrågan i djurrättsrörelsen och kommer till olika slutsatser om strategier, omprövning och förhandling av positioner. Och visst kan man tala om pypunka i debatten med djurrättsrörelsens perspektiv om "kött och miljö" som historikern, veganen och feministen Lisa Gålmark initierade i Sverige efter FAO:s publicering av *Livestock's Long Shadow*. Andra rörelser som miljörörelsen liksom media av många slag har ända sedan publiceringen visat uppmärksamhet.⁵⁶ Djurrättsrörelsen tappade eller avstod – beroende på debattörens/betraktarens position – det initiativ som togs av Gålmark. Köttskatt, som har framförts som en av många möjliga åtgärder, finns inte längre som ett tydligt krav eller förslag från politiska partier. Jordbruksverket har inte längre regeringens uppdrag att utreda koldioxidskatter på kött och andra livsmedel. Ett av de minsta partierna "pitchade" köttskatt i Almedalen och valet 2014 som blev något som liknade ett sista försök att göra praktisk politik av djurrätt och miljö baserad på den en gång hajpade *Livestock's long shadow*.

Det ser ut som att diskurslandskapet ändrat skepnad, där djurrättsrörelsens eventuella bidrag om "kött och klimat" inordnas, ja underordnas i något som bör kallas "diet och klimat", där miljörörelsen kan komma att dominera med sina favoritbegrepp och institutioner. För fortsatta studier och forskning överväger jag för egen del en breddning till både djurrättsrörelsen och miljörörelsen med avseende på diet och klimat.

⁵⁶Anshelm, Jonas, *Kampen om klimatet: miljöpolitiska strider i Sverige 2006-2009*, (Storå, 2012).

Källor och litteratur:

- Anshelm, Jonas, *Kampen om klimatet: miljöpolitiska strider i Sverige 2006-2009*, (Storå, 2012).
- Djurens Rätt, Protokoll riksstämmor 2007, 2008, 2009, 2010 www.djurensratt.se
- Francione, Gary L. & Garner, Robert, *The animal rights debate: abolition or regulation?*, (New York, 2010).
- Gifford, William et al., *The Quarterly Review*, Volym 68 (Elektr. resurs 2014), [1841].
- Gålmark, Lisa, *När kultur blir natur: texter i urval 1989-2013*, (Stockholm, 2013).
- Koeder, Christian, *Veganismus: für die Befreiung der Tiere*, (Ellwangen, 2014).
- Larsson Heidenblad, David, *Vårt eget fel: moralisk kausalitet som tankefigur från 00-talets klimatlarm till förmoderna syndastraffsföreställningar*, Diss. Lund : Lunds universitet, 2012, (Höör, 2012).
- Salwén, Håkan, *Miljöetik: en introduktion*, (Stockholm, 2013).
- Steinfeld, Henning, *Livestock's long shadow: environmental issues and options*, Food and Agriculture Organization of the United Nations, (Rome, 2006).
http://www.virtualcentre.org/en/library/key_pub/longshad/A0701E00.pdf
- Stockholms Fria 2007:
- Mikael Mildén, "Vad gör vi med vår kunskap om köttet om miljön?", Stockholms Fria, 20070609 <http://www.stockholmsfria.se/artikel/19532>
- Jens Holm, "Köttet måste bära sina egna miljökostnader", Stockholms Fria, 20070609 <http://www.stockholmsfria.se/artikel/19530>
- Erik Marcus, "Håller miljöargumenten mot köttindustrin?", Stockholms Fria, 20070617 <http://www.stockholmsfria.se/artikel/19577>
- Lisa Gålmark, "Till slut upptäckte media köttet och miljön", Stockholms Fria, 20070629 <http://www.stockholmsfria.se/artikel/19619>
- Toivo Jokkala, "EU backar upp djurindustrin", Stockholms Fria, 20070629 <http://www.stockholmsfria.se/artikel/19620>
- Barbara Noske, "Miljön eller djuren – kan vi bry oss om båda?" Stockholms Fria, 20070703 <http://www.stockholmsfria.se/artikel/19624>
- Fredrik Hedenus, "Bra miljö och bra djuromsorg hänger inte ihop", Stockholms Fria, 2007-06-09 <http://www.stockholmsfria.se/artikel/19531>
- Lina Flyrén, "Miljörörelsen glömmer köttet", Stockholm Fria, 20070706 <http://www.stockholmsfria.se/artikel/19649>
- Mikael Mildén, "Varje ny vegetarian är en vinst", (intervju med Caroline Berggren och Alexandra Leijonhufvud), Stockholms Fria, 20070713 <http://www.stockholmsfria.se/artikel/19675>
- Per- Anders Svärd, "Veganism – tillval för miljön eller ett måste för djuren?" 20070714 <http://peranderssvard.se/wp/2007/07/14/veganism-tillval-for-miljon-eller-ett-maste-for-djuren/>
- Zingmark, Urban, "Vegansk matkultur och kulturgränser. Radikala veganer i Stockholm." C-uppsats SU, Stockholm, 2004.
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise, *Diskursanalys som teori och metod*, (Lund, 2000).
- Övrigt internet:**
- <http://www.djurensratt.se> 20141117
- <http://djurrattsalliansen.se/20141117>
- <http://smmi.nu/20141117>
- <http://jensholm.se/2008/01/02/veg-veggo/20141117>

